

per poder fer cap pas ferm en l'estudi històric i etimològic d'aquest mot curiós.

El que en diré no és gaire diferent ni gaire més decisiu que el que ja vaig deixar indicat en el DCEC (III, 55), amb un caràcter ben incert i provisional. El *D'Ag.* va recollir *alabren* en els molins paperers de Be-seit (Ports de Tortosa, Alt Matarranya) com a nom del qui «tira els draps preparats a les macs del molí paperer, per fer la pasta» i diu, d'altra banda, que *labrent* és el paperaire que té el motllo on posen la pasta líquida, en les fàbriques de Capellades (Anoia). Aquest motllo és el que devien anomenar una *caixa d'alabrent*, cosa que ens dona la primera doc. del mot; un inventari datat en el molí paperer de Borgunyà (Gironès) porta, en doc. de 1767: «item, lo mosso, virgo, *casa del alabren* y ponedor, tot usat»: Cahner em diu que en docs. posteriors, recollits en el llibre de JMMadurell i Marimón, *El Paper a les terres catalanes*, vol. I (F. Vives i Casajuana, 1972, p. 501), ha vist altres exs. de la mateixa frase en docs. en castellà referents al Principat, però cap de més antic en la rica documentació d'aquest llibre. El *DACEsp.* va recollir el cast. *laurente* en el seu dicc. de 1817,⁴ definint-lo com a «oficial que en los molinos de papel tiene por cargo principal asistir a las tinas, con las formas, y hacer los pliegos»; i Labèrnia, que era del Maestrat, copiant aquesta definició acadèmica, li dona en català les formes *alabrent* i *abrent*, i, en el dicc. cast.-cat., *labrent*.

La *b* catalana no pot correspondre normalment a la *u* castellana; si hi ha alguna correspondència d'aquest tipus és, en tot cas, en sentit oposat: *lliura: libra*, *llaurar: labrar, roure: roble*, PAULUS > Pablo; com mostra aquest darrer exemple, el castellà de vegades altera aquests grups amb caràcter secundari, i en tot cas un canvi espontani de *ur* en *br* no es produeix, i en català tal mena d'alteracions és precisament contrària a totes les normes; això, junt amb el fet que la fabricació tradicional de paper és cosa forastera en terres castellanes, i de vella i constant tradició entre nosaltres, ens fa creure que sigui la forma castellana *laurente* la que resulti d'una alteració de la *-br-* de la catalana, per una ultracorrecció de la correspondència normal *labrar = llaurar*, i per influència del nom propi Lorente II. LAURENTIUS.

Com que Catalunya i el País Valencià són les terres on els moros introduïren l'antiga fabricació del paper, i són famoses les antigues papereries dels dos llocs que hem citat, i les fàbriques d'Alcoi, en la zona més arabitzada de València,² el mateix la inicial amovible *al-*, que les raons històriques, invitarien a cercar per al mot un origen atàbic. Però per aquest costat no veig pistes versemblants; passat que es tractés de *ʿibrāni* 'hebreu', mot usat en el vulgar d'Espanya i d'Àfrica, per més que manqui en Dozy, puix que el registren *RMa.* (pp. 140 i 412) i Beaussier; no és que hi hagués cap dificultat fonètica, car la pronúncia vulgar hagué de ser *ʿebrāni* o *ʿebrēni*, però suposar que els jueus fossin usats especialment per a la fabricació de paper durant la dominació musulmana no és més que

una conjectura gratuïta. ¿Es podria tractar, doncs, malgrat tot, del nom propi cast. *Laurente, Lorente* 'Llorenç'? Però no solament desanimen d'aquesta idea els indicis fònics explicats, sinó que tampoc no s'hi veuen bons fonaments semàntics.³

Més versemblant, vista la colpadora semblança fonètica, i la forta base d'aquest altre mot, és que hi hagi alguna relació amb el famós nom occità de la salamandra, *alabreno*. Aquesta és la forma bàsica d'aquest nom (que també és conegut en variants *labreno* i *alabranda*, lionès *albrande*). Des d'antic, *alabreno* és un nom que ha interessat els romanistes, veg. Schuchardt, *ZRPh.* XXVII, 1904, 614; *REW*, s. v. SALAMANDRA, Sainéan, *Sources Indig.* II, 327.

No és un mot que Mistral doni en forma vaga en el *TdF* amb localització, fonts i popularitat poc concretes. Perquè ell mateix va usar-lo en passatges cabdals de les seves obres, que ens en mostren la fonda projecció en el món fantàstic de les creences populars. Quan el seu pare encomana a la jove *Nerto* que vagi a salvar el Papa, assitiat en el palau d'Avinyó, entrant-hi des de Castel-Reinard a través d'una llarga i tenebrosa galeria subterrània, que servirà així mateix perquè s'hi escapi el Sant Pare, li aconsella que es faci precedir per la llebrera *Diana*, que li servirà «d'avans-courriero; / e se i' avié soute lis arc, / qualche bestiari, per asard, / (l'on pòu pas saupre), / uno *alabreno*, / o 'n serpatàs ---» (*Nerto* I, cap al v. 550, p. 64); ambient de terror misteriós i subterrani amb expressa al·lusió a les forces màgiques del perillós animal, que ens aclareix un altre passatge, el de *Mirèio* quan les velles, en la desesperança de la vida del ferit Vicent, manen: «Au Trau di Fado, pourtas-lou! / Tant mai la plago es dangeirouso, tant mai la masco es pouderouso! / Zou dounc! au Trau di Fado, a la coumbo d'Infèr, / quatre lou porton --- Dins li peno / que di Baus formon la cadeno, / en un rode que l'*alabreno* / trèvo, e qu'en virouiant marcon li capoun-fèr» [el sacre, l'altre animal màgic que, com la salamandra, *trèvo*, «hante», el forat de la Gran Bruixa Tavèn, on «esquitllaran», junt amb Mireia, el cos de Vicent (*Mireio* VI, 22.6)].

Veiem ara almenys la gran ombra que la Salamandra mítica projectava en les creences populars de les terres del Migdia. I així almenys acabem d'explicar-nos l'etimologia d'*alabreno*. Que es tractava d'una deixalla de la SALAMANDRA greco-llatina dels bestiaris i tractats de màgica, ja ho sabem, i pensàvem si la degradació vocàlica i una dissimilació de nasalitat l'havien conduïda, seguits de metàtesi, a *SALABENDRA > *-BRENDA; però, per a la resta, havíem de pensar en un origen pirinenc, amb deglutinació de la *s-*, presa per article *IPSA* i ND > *n* amb fonètica gascona-catalana.⁴ Però tants fenòmens excepcionals, i no fundats en el lloc d'arrelament màxim del mot, en terres del Roine, movien a escepticisme; i hom es preguntava si no valdria més postular un origen pre-romà diferent. I no dic que en això no hi hagi molt de cert, o que no hi ajudés també, d'alguna manera, l'altre nom d'animal a què em refereixo després.